

УДК 002.2:655.42

НАУКА ПРО КНИГОТОРГОВЕЛЬНУ СПРАВУ В СИСТЕМІ КНИГОЗНАВСТВА

Марина ШАТРОВА

*Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Толстого, 3, м. Рівне, 33028, Україна, тел. (0362) 22-41-61,
ел. пошта: shatromarin@rambler.ru*

У статті пропонується закріпити назву науки, що займається вивченням історії, теорії, методики та організації книготорговельної справи, за терміном “бібліополістика”. Визначені об’єкт, предмет, завдання та методи дослідження бібліополістики.

Ключові слова: книгознавство, бібліополістика, книжкова торгівля.

У системі підготовки фахівців зі спеціальності 7.020102 “Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія” з’явилися нові позитивні тенденції. Це підтверджується впровадженням нових базових дисциплін, необхідних для підготовки майбутніх спеціалістів. У навчальному плані зазначеної спеціальності Рівненського державного гуманітарного університету з’явилися дисципліни книгознавчого циклу “едиціологія” (історія, теорія, методика та організація видавничої справи) та “бібліополістика” (історія, теорія, методика та організація книготорговельної справи). Детальніший розгляд першої відбувся раніше на сторінках фахової періодики¹.

Метою цієї статті є визначення об’єкта, предмета, методів та змісту бібліополістики як навчальної дисципліни. Зазначена тема має свою сформовану історіографію:

- 1) дослідження, в яких порушуються проблеми визначення та структури “книгознавства” та місця у цій системі “бібліополістики”²;
- 2) дослідження, що порушують проблеми книготорговельної справи як практичної галузі, яка досліджується бібліополістикою³.

¹ Шатрова М. Едиціологія – дисципліна книгознавчого циклу // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. – 2011. – № 3. – С. 59–62.

² Баренбаум И. Е. Книговедение в системе наук // *Книга: исследования и материалы*. – 1985. – Сб. 50. – С. 72–83; Барсук А. И. К построению принципиальной схемы книговедения // *Издательское дело. Книговедение*. – 1972. – № 1. – С. 37–44; Его же. О книговедении как комплексной науке // *Книга: исследования и материалы*. – 1968. – Сб. 17. – С. 35–40; Лисовский Н. М. Материалы для словаря русского книговедения // *Библиограф*. – 1891. – № 1. – С. 18–19; Ківшар Т. Книгознавча концепція Левка Биковського подебрадського періоду (1922–1923) // *Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології*. – Львів, 2008. – Вип. 3. – С. 145–156; Ловягин А. М. *Основы книговедения: популярный очерк*. – Ленинград: Начатки знаний; Школа-типогр. им. Алексеева, 1925. – 163 с.; Куфасв М. Рецензія [на кн. Ловягина А. М. Основы книговедения: популярный очерк. – Ленинград, 1925] // *Бібліологічні вісті*. – 1926. – № 1/2. – С. 81–84; Швецова-Водка Г. Н. Единство библиотековедения, библиографоведения и книговедения восстановлено! // *Книга: исследования и материалы*. – 2008. – Сб. 89 / I–II. – С. 308–313; Ленский Б. В. Так достигнуто ли единство? Послесловие главного редактора // Там же. – С. 314–315; та ін.

³ Антоник О. Книгознавство як системне знання про книгу і книжкову справу: ринкові можливості [Електронний ресурс] / Українська академія друкарства; за матеріалами наук.-практ. конф. “Книгознавство та книжкова справа у соціокультурному просторі України: досягнення і перспективи”. – Режим доступу:

У процесі розвитку науки з'явилося кілька концепцій трактування книгознавства, на яких ще у 80-х роках ХХ ст. акцентував увагу Й. Є. Баренбаум: “1. книгознавство розглядається як єдина *комплексна* наука про книгу і книжкову справу; 2. книгознавство – комплекс наук про книгу та книжкову справу, що пов'язані між собою; 3. вузьке розуміння книгознавства як науки (лише) про книговидавничу справу та книжкову торгівлю”⁴. Дотепер проблема чіткого розуміння належності книгознавства до якоїсь конкретної концепції не вирішена.

Традиційний напрям розуміння книгознавства як науки тяжіє до першої концепції, представниками якої були М. М. Лісовський, О. М. Ловягін, Л. Биковський, М. М. Куфаєв, А. І. Барсук, Й. Є. Баренбаум та ін. Структуру книжкової справи майже кожен з них трактував дещо по-іншому. Зокрема, за М. М. Лісовським вона складається з процесів книговиробництва – книгорозповсюдження – книгоопису⁵. Л. Биковський, підтримуючи загалом підхід М. М. Лісовського, запропонував інший варіант структури книжкової справи: книговиробництво – книгопоширення – книгоживання⁶. За Й. Є. Баренбаумом об'єкт книгознавства – це система “книга – книжкова справа – читач”⁷. Кожен етап руху книги в системі книжкової справи вивчається спеціальними науковими дисциплінами, що взаємопов'язані між собою.

За О. М. Ловягіним, це дисципліни, які вивчають книгу поступово, з погляду її генетики – статички – динаміки⁸. За М. М. Куфаєвим цей перелік дещо змінюється: філософія книги – бібліологія – книжкова справа⁹. Найближчим до сучасного розуміння складу книжкової справи і книгознавчої науки, є трактування А. І. Барсука¹⁰.

Сьогодні ми стверджуємо, що система “автор – рукопис – видавництво – виробництво” вивчається едіціологією, діяльність установ книгорозповсюдження – бібліополістикою; суспільне користування книгою, бібліотечна справа – бібліотекознавством; бібліографічна справа – бібліографознавством.

Однією із складових частин системи книжкової справи є книгорозповсюдження – галузь практичної діяльності, вивченням якої займається бібліополістика. Останній термін досить рідко використовують фахівці, не зважаючи на тривалу його історію, понад 80 років з часу запровадження. Ця думка присутня у статті Б. В. Ленського “Так досягнуто ли єдинство?”, що є відгуком на рецензію Г. М. Швецової-Водки на навчальний посібник Ю. М. Столярова “Библиотековедение, библиографоведение и книговедение как единая научная специальность” (Орел, 2007): “Знову з'явився термін “бібліополістика”, хоча цей термін зовсім не використовується сьогодні на прак-

<http://knyhobachennia.com/?category=2&article=440>. – Час доступу: 20. 08. 2011; Афанасенко О. Книжковий ринок України як система: питання формування та розвитку // *Вісник Книжкової палати*. – 2005. – № 8. – С. 7–10; Афонін О. Видавництва та книготорговельні мережі. Хроніка відносин // Там само. – 2011. – № 4. – С. 8–10; Григорова З., Ковба Ж., Барзилович О. Добре забуте старе? (ще раз про книжкову торгівлю в Україні) // Там само. – 2010. – № 1. – С. 7–11; Марціняк Н. Видавничий репертуар і книготорговельний асортимент України: особливості функціонування в умовах централізованої системи управління (друга половина 40-х – кінець 80-х років минулого століття) // Там само. – 2011. – № 7. – С. 31–35 та ін.

⁴ Баренбаум Й. Є. Книговедение в системе наук... – С. 74.

⁵ Лісовський Н. М. Материали для словаря русского книговедения... – С. 18–19.

⁶ Ківшар Т. Книгознавча концепція Левка Биковського...

⁷ Баренбаум Й. Є. Книговедение в системе наук... – С. 75.

⁸ Ловягін А. М. *Основы книговедения...*

⁹ Куфаєв М. Рецензія...

¹⁰ Барсук А. И. К построению принципиальной схемы книговедения...; Его же. О книговедении как комплексной науке...

тиці, де переважає його синонім – “книгорозповсюдження”¹¹. На жаль, Б. В. Ленський не звернув увагу на те, що терміном “книгорозповсюдження” позначається галузь практичної діяльності, а не наука. Для позначення галузі науки, яка вивчає процеси книгорозповсюдження, сьогодні, як і багато років тому, використовується складна словотворча конструкція: “Теорія, історія, організація та методика книгорозповсюдження (чи книжкової торгівлі)”. Разом з тим, як у працях сучасних теоретиків книгознавства, так і в навчальних матеріалах для студентів Московського державного університету друку активно і однозначно використовується термін “бібліополістика”.

За Й. Є. Баренбаумом “під бібліополістикою розуміється наука, що вивчає галузь обігу в суспільному виробництві книги з метою доведення книговидавничого продукту до споживача”¹².

Бібліополістика (слово походить від грец. *biblia* – книга, *polys* – багато) – наука, що вивчає теорію, історію, методику та організацію книгорозповсюдження. Зміст складових бібліополістики можна охарактеризувати таким чином:

– теорія бібліополістики передбачає виявлення книгознавчої сутності книготорговельних процесів і форм їхнього існування; обґрунтування теоретичної моделі книготорговельного асортименту як об’єкта книготорговельної діяльності; теоретичне обґрунтування об’єкта, предмета, структури бібліополістики; виокремлення і систематизацію теоретичних методів бібліополістики; розробку принципів і критеріїв типології та класифікації книготорговельного асортименту; обґрунтування системності бібліополістики, її внутрідисциплінарної організації (на рівні часткових дисциплін бібліополістики і напрямів досліджень); виявлення сутності взаємодії бібліополістики з іншими галузями (чи комплексами) книгознавства та суміжними дисциплінами; вироблення системи змістовно інтегрованих понять бібліополістики;

– історія бібліополістики – це історичне дослідження форм існування книготорговельного асортименту на основі книгознавчого знання про історичні закономірності розвитку книги в книжковій справі; історичне дослідження виникнення, розвитку, зміни форм книжкової торгівлі як форми книгорозповсюдження в книжковій справі і як способу існування книготорговельного асортименту; виявлення і обґрунтування історичних закономірностей виникнення, розвитку, зміни форм книжкової торгівлі і книготорговельного асортименту; дослідження виникнення, розвитку, зміни форм бібліополістики як науки (її об’єкта, предмета, методів, структури та понятійного апарату); обґрунтування, конкретизація і систематизація історичних методів бібліополістики;

– методика книготорговельної діяльності полягає у виявленні та обґрунтуванні видів книготорговельної діяльності, що забезпечують рух книжкових видань в книготорговельному процесі; конкретизації способів застосування книготорговельного знання в різних видах книготорговельної діяльності, тобто розробка часткових методик (у формі інструкцій, правил) для здійснення книготорговельної діяльності; розробка функціональних обов’язків працівників галузі книжкової торгівлі;

– організація книготорговельної діяльності передбачає обґрунтування сутності книжкової торгівлі як форми книгорозповсюдження в книжковій справі; дослідження організації руху книготорговельного асортименту як форми існування та розвитку книги в книготорговельній справі; виявлення та організацію форм книжкової торгівлі

¹¹ Ленський Б. В. Так достигнуто ли единство?... – С. 315; Швецова-Водка Г. Н. Единство библиотечного ведения, библиографоведения и книговедения восстановлено!...

¹² Баренбаум И. Е. Книговедение в системе наук... – С. 75.

та форм існування книготорговельного асортименту; теоретичне обґрунтування методів організації книготорговельної діяльності.

Отже, об'єктом вивчення бібліополістики є книга, що існує в суспільстві, має свою матеріальну і духовну складові, та книготорговельна справа, книгорозповсюдження як галузь практичної діяльності.

Предметом дослідження бібліополістики є історія, теорія, методика та організація книжкової торгівлі.

Методи дослідження бібліополістики підпорядковані її предмету та завданням і ґрунтуються на методах книгознавчого підходу до вивчення книги з позицій книготорговельної справи. До них належать:

– функціональний (процес розповсюдження видань досліджується з урахуванням особливостей читачів-споживачів видавничої продукції, за цільовим та читацьким призначенням; вивчається міра розповсюдження видань та впливу на споживача та суспільство);

– бібліографічний (облік книжкового асортименту за зовнішніми ознаками);
– статистичний (аналіз книжкового асортименту за кількісними показниками);
– поліграфічний (облік та аналіз книжкового асортименту за якістю поліграфічного виконання, за діяльністю поліграфічних підприємств);

– аналітико-семантичний (облік та аналіз книжкового асортименту за темами, хронологією, видавництвами, книгорозповсюджуючими організаціями, ін.);

– структурно-типологічний (аналіз структури асортиментної продукції та її наявності в установах книгорозповсюдження) методи.

Харківська дослідниця О. Афанасенко у структурній моделі книжкової справи “книгостворення – книговидання – книгорозповсюдження – книгоспоживання” виділила споживача як структурну складову книжкового ринку, на задоволення потреб якого працюють усі підсистеми книжкової справи¹³. Створення якісного книжкового товару, що відповідає вимогам купівельного попиту населення, є основною метою книжкового ринку.

За допомогою методів бібліополістики можна визначити оптимальний книготорговельний асортимент, який О. Антоник окреслює трьома складовими: “асортиментним мінімумом, орієнтованим на задоволення загальносуспільних потреб у книзі (своєрідний “наскрізний” асортимент, незалежно від місця розташування); асортиментним ядром, орієнтованим на задоволення потреб у соціальній інформації певної групи людей, об'єднаних фаховими (чи іншими) інтересами; асортиментним профілем – найвужчою частиною асортименту, орієнтованою на задоволення індивідуальних, особистісних потреб у книзі”¹⁴.

На внутрішніх рівнях бібліополістики суміжними дисциплінами виступають економіка книжкової торгівлі, соціологія, психологія, палеографія, текстологія, статистика друку та ін.

Сучасній розвитку суспільства потребує підготовки високоякісних фахівців інформаційної галузі. Розробка навчальних планів для спеціалістів з книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства повинна включати усі складові базової підготовки книгознавців, бібліотекарів-бібліографів. Це стане запорукою забезпечення галузі кадрами високої кваліфікації, що є передумовою її розвитку в цілому.

¹³ Афанасенко О. Книжковий ринок України як система...

¹⁴ Антоник О. Книгознавство як системне знання про книгу і книжкову справу...

THE SCIENCE OF BOOK TRADE IN THE SYSTEM OF BIBLIOLOGY

Maryna SHATROVA

*Rivne State Humanitarian University,
3, Tolstoy Str., Rivne, 33028, Ukraine, tel. (0362) 22-41-61,
e-mail: shatromarin@rambler.ru*

The article suggests codifying the term “bibliopolistics” as a name of the science which studies history, theory, methodology, and organization of book trade. The object, the subject, the tasks, and the research methods of bibliopolistics have been established.

Keywords: bibliology, bibliopolistics, book trade.

НАУКА О КНИГОТОРГОВОМ ДЕЛЕ В СИСТЕМЕ КНИГОВЕДЕНИЯ

Марина ШАТРОВА

*Ровенский государственный гуманитарный университет,
ул. Толстого, 3, г. Ровно, 33028, Украина, тел. (0362) 22-41-61,
эл. почта: shatromarin@rambler.ru*

В статье предлагается закрепить название науки, занимающейся изучением истории, теории, методики и организации книготоргового дела, за термином “библиополистика”. Определены объект, предмет, задания и методы исследования библиополистики.

Ключевые слова: книговедение, библиополистика, книжная торговля.

Стаття надійшла до редколегії 11.03.2012

Прийнята до друку 04.05.2012